

УДК 94:398.1(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.36>**Войтович Н. М.**

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

**ОБРАЗ ВІДЬМИ У ДЕМОНОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕННЯХ БОЙКІВ:
ОСНОВНІ МОТИВИ**

У статті розглядається образ відьми у народних віруваннях та уявленнях українців Бойківщини; аналізуються ті основні мотиви, які пов'язані із його формуванням. **Методологія дослідження** – системний підхід до вивчення традиційно-побутової культури з використанням загальнонаукових методів, передусім систематизації та узагальнення. Для уточнення вже відомої інформації, відстеження трансформаційних процесів у народних віруваннях про відьму-босурканю проведено низку польових експедицій. Застосовуємо також метод пережитків та історико-порівняльного аналізу. **Наукова новизна** розвідки – це акцент на традиційних народних аспектах трактування образу відьми на підставі уведення у науковий обіг польових етнографічних матеріалів. **Висновки.** На відміну від західноєвропейської традиції, в українській, зокрема і бойківській, відьма була повноправним членом церковної громади – могла вільно відвідувати служби, про що свідчать сюжети народних переказів про способи впізнання відьми та про її злі дії саме під час літургії у храмі. Про самосуди, застосування тортур та навіть страту підозрюваних у заподіянні чаклунської шкоди сільській громаді існують численні свідчення з усієї України. Проте в українських матеріалах майже відсутній демонічний елемент. Головною підставою самого звинувачення була шкода, заподіяна особі, її майну, здоров'ю, добробуту. Характерними виключно для бойківської демонологічної традиції є уявлення про: дводушність відьом; зв'язок відьми з вужем, який є засобом для здійснення основної її функції – відбирання молока у корів; безпосередній вплив бойківської відьми на атмосферні явища, тобто здатність викликати град, пожежу, дощ, вітер; особливі способи полегшення її передсмертних мук; символічне знищення відьми на Юрія.

Ключові слова: відьма, босурканя, Бойківщина, народна демонологія, народна культура.

Постановка проблеми. Демонологія бойків – це досить складна, але водночас і чітка система. Якнайповніше збереженими, тобто «найживучішими» в ній були й досі залишаються уявлення про людей, яких народна демонологічна традиція наділила надприродною силою та можливостями. Це – реальні люди, які володіють особливою здатністю до виконання окремих функцій та дій. Для деяких із них властива більша «демонізація» основних ознак та властивостей, в інших же переважають «земні» риси. Однак уявлення про демонізованих осіб, які живуть між людьми звичайним життям, але водночас завдяки своїм надзвичайним здібностям належать до світу надприродних істот, засвідчують, якою нечіткою у світогляді українських горян є межа між реальним та ірреальним світами. Мабуть, чи не найяскравішою постаттю серед ієрархії демонізованих істот є відьма, уяв-

лення про яку на теренах Бойківщини характеризуються певними локальними особливостями та мотивами. Тому метою нашої розвідки є проаналізувати образ відьми у народних віруваннях та уявленнях українців Бойківщини та основні мотиви, які пов'язані із його формуванням.

Аналіз досліджень і публікацій. Фольклористи й етнографи нагромадили велику кількість емпіричного матеріалу, присвяченого демонологічним уявленням українців про відьму. Осмислення цього матеріалу розпочалося у працях В. Гнатюка «Знадоби до української демонології», П. Іванова «Народные рассказы о ведьмах и упырях», М. Сумцова «Колдуны, ведьмы и упыри», П. Єфименка «Суд над ведьмами» та ін. Сучасні народознавці А. Пономарьов, О. Курочкин, Г. Скрипник, В. Борисенко, Н. Гаврилюк, С. Грица розглядають демонологічні вірування

про постать відьми як невід'ємну складову національного фольклору, шукають нові підходи до розкриття характерних особливостей народних міфологічних уявлень. Цьому можуть допомогти і локальні етнографічні розвідки, зокрема й ті, які відносяться до території Бойківщини.

Виклад основного матеріалу. Серед демонічних персонажів, які посідають проміжне місце між світом демонів і світом людей, центральна роль належить відьмі (сербська *veštica*, болгарська *самовіла*, польська *wiedźma* і, власне, карпатська *босорка*) [25, 187]. Етимологія слова відьма, на думку дослідників, походить від давньоруського «ведь» – тобто знання, чаклунство і, як вважають лінгвісти, пов'язане з праслов'янською та індоєвропейською мовами (санскритське *veda* – «священне знання») [24, 24]. У сучасних уявленнях щодо образу відьми переплітаються як язичницькі мотиви, так і християнські середньовічні постулати про чаклунство (здебільшого це стосується західнослов'янських уявлень) [12, 297]. Уявлення про відьму як чаклунку найбільше поширене в українській, частково – в білоруській і значно менше – в російській демонології. Водночас на території України дослідники виділяють локальні варіанти Київської, Поліської та Карпатської відьми [42, 89]. Власне на Бойківщині це – *босурканя*, *бусурканя*, *бісурканя*, *босюрканя*, *босуркиня*, *бурсюканя*, *посурканя*, *чарівниця*, *чирівниця*, *чародійниця*, *охвиля*, *вохвиля*, *охвенниця*, *охварька*, *мавра* [1; 2; 3; 4; 5; 8], *суканя*, *пошурканя* [29, 67]. У закарпатських говірках у назвах жіночого роду з коренем *bosor* переважає значення *чарівниця*, *ворожка*. Натомість у бойківських та гуцульських – це жінка-відьма, яка відбирає молоко в корів. Із таким значенням слово відоме в угорців. Це дало підставу дослідникам вважати, що назва *босорка* в українській мові запозичена з угорської [41, 60]. Як стверджують етимологи, угорське *boszorkany* споріднене з тюркським *basyrkan* («нічний жах»), що походить від *bas* («душити, штовхати, мучити») [40, 48]. Слід наголосити, що дуже часто для позначення жінки, що відбирає в корів молоко, бойки застосовують лексему *опириця* [7, арк. 2, 3, 5, 8, 10], що пов'язано, мабуть, з однаковою міфологічною природою відьми та упиря – наявністю в них двох душ.

Характерною рисою карпатської, зокрема бойківської *босуркані*, є її зв'язок з вужем (як представником хтонічного світу), який є своєрідним слугою та засобом для здійснення основної функції відьми – відбирання молока [11, 384-385]. Інколи відьма під виглядом змії чи вужа сама може

здійснювати цю функцію. Подібне повір'я можна виявити в болгарській традиції, де жінки-«хали» відбирають жито, адже в зазначеній слов'янській зоні найпоширенішою функцією відьми є відбирання жита [16, 315]. Щодо східної Слов'янщини, то певні паралелі простежуються в українців Закарпаття, де побутує повір'я про *полоса*, який ссе не лише корів, але й жінок, унаслідок чого вони сохнуть та помирають [31, 101]. І хоча сьогодні зв'язок відьми-*босуркані* з вужем українці Карпат сприймають переважно негативно, та все ж таки ще можна простежити шанобливе ставлення до вужів. Більше того, бойки розповідають, що вуж іде вслід за проданою коровою, тому що «... в'на (корова. – Н. В.) його вродила – такий був вроджений вуж» [6, арк. 5].

Незважаючи на деякі відмінності в образі відьми (наприклад, закарпатська *босорка* дещо відрізняється від карпатської *босуркані*, бо їй характерні властивості *змори* та *богинки* – душити сплячих, пити їхню кров, підмінювати дітей [32, 38]) влокальних традиціях, все ж їй властиві універсальні мотиви, які мають загальнослов'янську основу. Час активізації відьми – великі свята, при повному чи новому місяці. У східних та західних слов'ян це, передусім, дні Івана Купала, Благовіщення, Юрія, Трійці, Різдва. Для західнослов'янської традиції часом її активності є також дні святих Люції, Петра і Павла, Зелені свята. У західних районах Чехії – це Вальпургієва ніч, у Польщі – дні великодніх свят [13, 211], в Угорщині – день св. Петрія [40, 48]. На Бойківщині – це свята Юрія [18, 45], Івана Купала, *русальна п'ятниця* [33, 90], дев'ятий четвер [8, арк. 5], Введення, Великодня п'ятниця [22, 8], Святий вечір [17, 302], Онуфрія, Покрови [26, 162].

Традиційне поле діяльності відьом – широке: шкода худобі, зокрема відбирання молока у корів (найпоширеніший мотив українських, білоруських та західнослов'янських вірувань), «закрутки» на полях, насилання хвороб [2, арк. 7], сімейних чвар, допомога чи шкода в коханні [6, арк. 12]. Тому в українських Карпатах існував поділ відьом за спеціалізацією: для худоби, людей, дощу, посухи тощо [14, 112]. Проте основними функціями бойківської *босуркані* є відбирання молока з допомогою магічного мотузка [20, 6] чи збирання роси. Останню функцію можна пов'язати з традиційними світоглядними уявленнями, які існували в Болгарії, Білорусі, Польщі та Україні, що роса падає з неба на худобу, від чого вона стає молочною [45, 47]. Іноді *босурканя* могла зашкодити худобі одним лише поглядом, бо мала *нечисті очі*: «Як подивиться на корову – лиш у корови гуркотит, як у хмарі чорній» [7, арк. 5].

З точки зору сьогодення у часи інквізиції ознаки, за якими розпізнавали відьму, були абсурдними: протиправними визнавали такі її дії, як ходіння простоволосою, підкидання на подвір'я сусіда шматка мотузки, сміття [9, 43].

Виключно в Карпатах відьмі приписують здатність викликати град, пожежу, дощ, вітер. Тому, коли падає дощ, то кажуть, що «босорканя гади б'є» [38, 242], а коли дощу немає, то ті змії «по чаруванню відьм гризуться між собою, від чого і сохне небо та земля» [28, 2]. Лише палиця, якою їх розірвали, може зібрати грозові хмари і дати дощ. У цьому випадку беззаперечним є зв'язок відьми з так званим *непростим* – *хмарником*, *градівником*. Ще одним засобом, з допомогою якого вона могла спричинити посуху, є два пера, які ця істота підв'язує півню під ліве крило [44, 393]. Описи судів над відьмами, які спричиняли різноманітні лиха, зокрема посуху, лягли в основу праці В. Гнатюка «Купанє й паленє відьм у Галичині» [15]. Народні уявлення, що відьма може стримувати дощ, зумовлюють появу вірувань у те, що коли вона помирає, то під час похорону бувають сильні повені [8, арк. 5].

Мотив викрадення чаклунками молока в корів первісно міг стосуватися дощової магії, символізувати чаклунські дії з викликання посухи. Лише в пізніший час, коли поширюється скотарство, він набув буквального трактування. Саме тут вважаємо доцільним навести приклад, який деякою мірою підтверджує таке припущення. На Слов'янщині відьма для того, щоб відібрати молоко, просвердлює в стовпі в стіні дірочку, а коли їй потрібне молоко, то виймає затичку і воно тече із дірки. Однак про це не повинен знати господар корови [30, 118]. Фактично аналогічні дії здійснюють під час посухи, про що яскраво свідчить польовий матеріал з Бойківщини: «*Піду до когось та вкраду то цурря* (старий одяг. – Н. В.), *шо затикають цівку* (отвір у печі, через який дим виходив у сіни. – Н. В.) *в печи, але так, оби не виділи. Піду в ріку намочу і потім верну*» [4, арк. 13].

Для захисту від відьом застосовували універсальні обереги від *нечистої сили*. Щоб не дати їй можливість проникнути на подвір'я чи в оселю та зашкодити худобі на Святий вечір, зранку жінки пряли у лівий бік, а веретено з пряжею або заплітали над дверима, або обсновували тими нитками хату довкола [23, 337]; на другу Святию вечерю господиня робила хрестики з борошна на дверях хати та на воротах; ставили у стайні перевернуту мітлу [6, арк. 3]; мастили поріг стайні глиною-калинницею, якою замащували челюсті печі [6, арк. 4]; клали

на поріг гострі металеві предмети – сокиру, серп [2, арк. 2]; перед вигоном худоби на пашу кидали під поріг колодку, що стояла під скатертиною на Святий вечір [7, арк. 13]; обсівали корову самосійним маком та сіллям, промовляючи: «*Тогди бись зібрав хосинець, як визбираєши мачок-падинець*» [8, арк. 3]; корові-первістці на *русальну п'ятницю* проверчували правий ріг, вкладаючи туди *всеночну* пшеницю (пшениця посвячена на церковній службі, яка проходила вночі. – Н.В.), дору і свячену воду – такої корові відьма не зможе пошкодити [8, арк. 5]; перед *русальною п'ятницею* давали худобі свячену сіль та шкарлупу від великодніх яєць [3, арк. 20]; щосуботи і на свята худобу підкурювали і казали: «*Як ся дим із свяченого зілля розходить, так би ся від мої корови чарівниця відійшла*» [1, арк. 4]; «*Казали, шо Йвановим майом ворожили: треба пролупити ним яйце, помішати тим хвостиком в яйці, обійти телицю самосійним маком і дати телиці то яйце – і вже ніхто не відбере молоко*» [5, арк. 12]. На Закарпатті особливо помічні та оберегові властивості мала нитка випрядена дівчиною, яка вперше сіла за веретено [10, 141]; на Харківщині хату обмотували ниткою, яку випряла 12-річна дівчина, щоб таким способом оселя ставала невидимою для мертвої відьми [43, 551]. Аналогічні магичні дії здійснювали і в інших зонах слов'янського світу: поліщуки обкурювали худобу купальськими травами; західні слов'яни проціджували молоко крізь вінки зі свіжої зелені й одягали їх коровам на роги; лужичани мастили поріг стайні жаб'ячим жиром [12, 299].

Бойки для того, щоб *босурканя* не пошкодила худобі, на великі свята, тобто в час її активності, на неї очікують з новою бороною [26, 162], бо через борону можна побачити відьму, а вона людей не бачитиме. Проте знешкодити чи зловити відьму може не будь-хто, а лише визначені особи, наприклад, хлопець-первісток [19, 436].

Оскільки найчастіше відьма могла зробити шкоду в ніч перед Іваном Купалом, то саме тоді на вершинах гір запалювали вогні та зганяли туди худобу, щоб їй у рот падав відблиск вогню як охоронний засіб від зловорожих дій *босуркань* [27, 180]. В українців існували навіть способи, як позбавити відьму її чар назавжди: «Як бити відьму, то вона усім перекидається і нарешті – тріскою. Як ту тріску перетяти, то стане молодницею, а відьмування пропаде» [34, 442].

Для українського горянина молочні продукти були основою харчування, тому він завжди різноманітними превентивними ритуально-магічними діями та способами намагався збільшити молочність худоби, не чекаючи, коли *босурканя* відбере

молоко й, отже, прирече його на голод. Тому на Великдень, як тільки заgrimіло, бойки відразу випускали худобу на пашу, вважаючи, що вона тоді даватиме більше молока [18, 45]. А на Святий вечір бігли в річку і промовляли: «*Я не стою в воді, а стою по коліна в сметані*» – щоб корова мала жирне молоко» [8, арк. 6].

Якщо ж босуркани все-таки вдалося якось зашкодити, то тоді існувала низка способів, як це «розробити» або ж відплатити їй тією ж монетою. На Чернігівщині вважали, що необхідно лити молоко на ніж, і так відьми язик переріжеш [37, 101]. На Бойківщині «... треба воловід на корову зверху кинути, то тоді в той ворожки корова гине» [6, арк. 12]; «Брали жабу, прив'язували на мотузку, і кидали в воду, що б'є (бурлить. – Н. В.), і казали: «Так би тяжко тернів той, що моїй корові виден (наробив шкоди. – Н. В.)» [5, арк. 15].

Відьом боялися і після їх смерті, тому під час похорону виконували певні ритуальні дії. Зокрема, у домовину клали залізо і свячений мак, пояснюючи це тим, що босурканя не дійде до худоби, доки не визбирає весь мак [35, 71]. Щоб перешкодити відьми турбувати і лякати людей, у могилу вбивали осиковий кілок (як іншим нечистим покійникам та упирам). Інколи босурканя, відчуваючи близьку смерть, зверталася до такої ж, як вона сама, щоб остання після її смерті здійснила ряд магічних дій над тілом померлої: «*Она і ноги розколола, а там наклала скла. Взяла мішок жалівяний та й тоту шкірку з ніг – в тот мішок, і попала, та й тим порохом кругом ній у труні обклала. Бо еслі би тото не зробити, то тота усопша тоже би ходила і потинала людий*» [4, арк. 20]. Ховаючи відьму, гуцули пильнували, щоб їй на обличчя не потрапило місячне проміння, бо воно спонукатиме її дух тривожити живих [42, 113]. Є етнографічні дані, що на Поліссі

відьом забороняли навіть ховати на загальному цвинтарі; їх могили знаходилися в ярах і лісах, на роздоріжжях [39, 10] (аналогічно, як і могили нечистих покійників).

Символічним знищенням відьми є спалення колеса на Юрія і спускання його з гори з прокляттям: «*У ворожки – би корова здохла*» [1, арк. 9], «у чарівниці корова згоріла» [21, 40]. Магічним відлякуванням відьом на Поліссі є обряд «борони», який здійснює влітку група жінок, що одночасно виконують пісні різних жанрів для створення звукового хаосу – так званого какофонічного ефекту [36, 11].

Висновок. На відміну від західноєвропейської традиції, в українській, зокрема і бойківській, відьма була повноправним членом церковної громади – могла вільно відвідувати служби, про що свідчать сюжети народних переказів про способи впізнання відьми та про її злі дії саме під час літургії у храмі. Про самосуди, застосування тортур та навіть страту (топлення, палення) підозрюваних у заподіянні чаклунської шкоди сільській громаді існують численні свідчення з усієї України. Проте в українських матеріалах майже відсутній демонічний елемент, тобто відьми не закидали зв'язків із нечистою силою. Головною підставою самого звинувачення була шкода, заподіяна особі, її майну, здоров'ю, добробуту.

Характерними виключно для бойківської демонологічної традиції є уявлення про: дводушність відьом; зв'язок відьми з вужем, який є своєрідним слугою та засобом для здійснення основної її функції – відбирання молока; безпосередній вплив бойківської відьми на атмосферні явища, тобто здатність викликати град, пожежу, дощ, вітер; особливі способи полегшення передсмертних мук відьми-босуркани; символічне знищення відьми на Юрія.

Список літератури:

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 207-Е, 12 арк.
2. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 208-Е, 8 арк.
3. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 209-Е, 30 арк.
4. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 210-Е, 23 арк.
5. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 211-Е, 19 арк.
6. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 214-Е, 20 арк.
7. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 215-Е, 17 арк.
8. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. 119, оп. 17, спр. 216-Е, 9 арк.
9. Бондаренко Г. Відьма. *Людина і світ*. 1995. № 11–12. С. 42–44.
10. Боряк О. Ткацтво в обрядах та віруваннях українців (середина XIX – початок XX ст.). Київ, 1997. 193 с.
11. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях : космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1992. 414 с.
12. Виноградова Л. Н., Толстая С. М. Ведьма. Славянские древности : Этнолингвистический словарь в 5-ти томах ; под общей ред. Н. И. Толстого. Москва : Международные отношения, 1995. Т. 1 : А–Г. С. 297–301.

13. Ганцкая О. А. Поляки. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (кон. XIX – нач. XX в.) : Весенние праздники. Москва, 1977. С. 202–219.
14. Гнатюк В. Знадобы до української демонології. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. XXXIV. 280 с.
15. Гнатюк В. Купанє й паленє відьм у Галичині. *Матеріяли до української етнології*. Львів, 1912. Т. XV. С. 178–201.
16. Гура А. В. Символика животных в славянской народной традиции. Москва : Индрик, 1997. С. 912 с.
17. Донченко П. Повір'я, перекази та звичаї бойків с. Широкого Лугу на Мармарощині. *Наша культура*. Львів, 1936. Ч. 4. С. 30–308.
18. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив'язані до днів в тижні і до рокових свят. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1900. Т. III. С. 33–60.
19. Иванов П. В. Народные рассказы о ведьмах и упирах. *Українці : народні вірування, повір'я, демонологія* ; упоряд., прим. та біографічні нариси А. П. Пономарьова, Т. В. Косміної, О. О. Боряк. Київ : Либідь, 1991. С. 430–497.
20. И. О. Забобоны та ворожбитство. Львов, 1893. Ч. 162. Кн. II. 48 с.
21. Кирчів Р. Ф. Релікти юрїївської обрядовості в українських Карпатах. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 2 (192). С. 38–43.
22. Кміт Ю. Ще про Волосатий. *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1935. № 6. С. 1–9.
23. Кузів І. Житє-бутє, звичаї і обичаї горського народу. *Зоря*. Львов, 1889. Ч. 20. С. 336–337.
24. Курочкін О. В. Відьма в українській міфологічній традиції. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 4. С. 23–29.
25. Левкиевская Е. Е. Низшая мифология славян. *Очерки истории культуры славян*. Москва : Индрик, 1996. С. 175–195.
26. Лепкій Д. Домашні звірята в деяких людових верованях. *Ватра : Літературний Зборник*. Стрий, 1887. С. 161–166.
27. Лукич В. Угорська Русь. *Ватра : Літературний Зборник*. Стрий, 1887. С. 177–206.
28. Малоросійські поверья (Волколак – Упірь – Ведьма). *Слово*. Львов, 1880. Ч. 83. С. 1–2.
29. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. Київ : Наукова думка, 1984. Ч. 2 : О–Я. 515 с.
30. Орлов М. А. История сношений человека с дьяволом. Москва : Республика, 1992. 352 с.
31. Потушняк Ф. Гад в народном вірованю. *Літературна Неділя*. Унгварь, 1941. Ч. 12. С. 101–103.
32. Потушняк Ф. Душа в народнім повір'ю села Осій. *Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді*. Ужгород, 1938. Річ. XIII–XIV. С. 33–44.
33. Потушняк Ф. Рослина в народному віруванні. *Народний календар 1991*. Ужгород : Карпати, 1990. С. 89–90.
34. Свидницький А. Відьми, чарівниці й опіри, чи то ж примхи і примхливі оповідання люду українського. *Свидницький А. Роман. Оповідання. Нариси*. Київ : Наукова думка, 1985. С. 412–455.
35. Серебрякова О. Мак у житті, в обрядовості та фольклорі українців. *Народознавчі Зошити*. 2004. № 1. С. 67–72.
36. Толстая С. М. Полесский народный календар. Москва : Индрик, 2005. 600 с.
37. Топорков А. Семиотика жилища. Вода в решете, черт в ступе... *Родина*. 1994. № 6. С. 100–102.
38. Усачева В. В. Босорка. *Славянские древности : Этнолингвистический словарь в 5-ти томах* / под общей ред. Н. И. Толстого. Москва : Международные отношения, 1995. Т. 1 : А–Г. С. 241–242.
39. Фісун В. Демонологія центрального регіону Українського Полісся. *Берегиня*. 1999. № 2(21). С. 8–22.
40. Хобзей Н. Гуцульська міфологія : Етнолінгвістичний словник. Львів : Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича, 2002. 216 с.
41. Хобзей Н. Мовний простір міфологічних назв. *Діалектологічні студії 2 : Мова і культура*. Львів : Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича, 2003. С. 53–63.
42. Чеховський І. Г. Демонологічні вірування і народний календар українокарпатського регіону. Чернівці : Зелена Буковина, 2001. 303 с.
43. Щербаківський Д. М. Сторінка з української демонології (вірування про холеру). *Українці : народні вірування, повір'я, демонологія* ; упоряд., прим. та біографічні нариси А. П. Пономарьова, Т. В. Косміної, О. О. Боряк. Київ : Либідь, 1991. С. 540–553.
44. Gajek J. Kogut w wierzeniach ludowych. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Wydział II Historyczno-filozoficzny*. Lwów, 1934. Т. XIII. S. 287–453.
45. Moszyński K. Kultura ludowa słowian. Kraków, 1934. Cz. 2 : Kultura duchowa. 725 s.

Voitovych N. M. THE WITNESS OF A WITCH IN DEMONOLOGICAL REPRESENTATIONS OF BOYKO'S: THE MAIN MOTIVES

The aim of the research. The article considers the image of a witch in the folk beliefs and ideas of the Ukrainians of Boykivshchyna; the main motives connected with its formation are analyzed. *The methodological basis* is systematic approach to the study of traditional culture with the use of general scientific methods,

*especially systematization and generalization. To clarify the already known information, to trace the transformation processes in folk beliefs about the witch, a number of field expeditions were conducted. We also use the method of remnants and historical and comparative analysis. **The scientific novelty** is emphasis on traditional folk aspects of the interpretation of the image of the witch on the basis of the introduction into scientific circulation of field ethnographic materials. **Conclusions.** In contrast to the Western European tradition, in Ukraine the witch was a real member of the church community – could freely attend services, as evidenced by folk tales about ways to recognize the witch and her evil deeds during the liturgy in the church. There are numerous testimonies from all over Ukraine about torture and even the execution of suspects in witchcraft to the rural community. However, there is almost no demonic element in Ukrainian materials. The main reason for the accusation was the damage caused to the person, his property, health, well-being. Characteristic exclusively of Boyko's demonological tradition are the ideas of the hypocrisy of witches; the connection of the witch with the snake, which is a means to perform its main function – the collection of milk from cows; direct influence of the witch on atmospheric phenomena; special ways to alleviate her anguish; symbolic destruction of the witch on Saint George.*

Key words: *witch, bosurkanya, Boykivshchyna, folk demonology, folk culture.*